

Rapport från resa till Tyskland

7-9 april, 2025

Som en del av vänstiftrelationen med evangelisk-lutherska kyrkan i Bayern blev vi inbjudna att närvara på konferensen "Vem äger Bonhoeffer?" eller "Wem gehört Bonhoeffer?". Efter övervägningar hit och dit blev vi tillslut tre personer som åkte till konferensen: Lovisa Nyman - stiftsteolog, Jane Bäckman - förtroendevald i stiftsstyrelsen samt ideellt engagerad och Peter Svärdsmyr - Stiftspedagog. I anslutning till konferensen anordnades även en längre ungdomskonferens dit ett antal ungdomar från SKU i Skara stift åkte. De hade redan varit på plats ett antal dagar när vi tre kom och vi träffades på kvällen andra dagen när vi hade en gemensam avslutning.

Måndag 7 april

Vi anlände till Flygplatsen i München vid 10-tiden och blev varmt mottagna av Volker Napiletzki som bland annat arbetar med ekumeniska kontakter för den evangelisk-lutherska kyrkan i Bayern. Volker hade erbjudit sig att skjutsa oss fram och tillbaka till konferensen, men han blev också en mycket uppskattad värd för hela vår resa. Med hans hjälp kunde vi ta oss lite lättare fram och tillbaka mellan hotellet som låg i Weiden och konferensen som var i Flossenbürg. Volker är också en mycket bra samtalspartner i bilen och vi tyckte alla att det var fint att få tid att lära känna honom ordentligt.



Det blev lite bråttom till konferensen och vi fick köra direkt till Flossenbürg istället för att ta vägen via hotellet som kanske hade hoppats på efter resan från Sverige. Väl framme i Flossenbürg landade vi mitt i början av konferensen och föreläsningarna avlöste varandra hela dagen.

Vi förstod också snabbt att hela konferensen inte skulle hållas på engelska, som vi hade uppfattat det och Volker var inte så nöjd med det. En del av föreläsarna hade nog uppfattat det som att det var frivilligt och vi som inte hanterade tyskan var också i minoritet. Vi fick dock utskrivna "manus" och kunde även översätta en del av pratet med hjälp av översättningsverktyg. Många intressanta ämnen avhandlades dag 1 och en sammanfattning av innehållet från konferensen finns längst ner i rapporten.

Vi fick god mat serverad och såklart stora tyska bakelser till kaffet. Vi gick alltså inte hungriga därifrån och dagen slutade ca 21.00. Det var tre trötta svenskar som tillslut fick checka in på hotellet denna måndagskväll.

Tisdag 8 april

Dag två på konferensen var även den fullspäckad av föreläsningar i samma lokal som dag ett och med samma metodik hela tiden. Endast två av föreläsarna hade förberett en powerpoint som man kunde vila ögonen på, resten var färdiga tal lästa ur ett manus. Vi konstaterade återigen att pedagogiken inte är så bred på denna konferens, men ämnena och det efterföljande samtalet var mycket intressanta att följa med i.



Denna dag var nästan allt på engelska så vi kunde hänga med bra och vi skrev anteckningar för fullt. Läs gärna, som sagt, Lovisas sammanfattning av föreläsningarnas innehåll längst ner i rapporten. Andra dagen avslutades också med ett panelsamtal med många av föreläsarna.

Onsdag 9 april



Den tredje dagen på resan fick både vi och deltagarna på ungdomskonferensen vara med på en gemensam avslutande minnesgudstjänst. Platsen för gudstjänsten var utanför fängelsecellerna där Bonhoeffer och hans vänner hade suttit fängslade och på morgonen den 9 april 1945 avrättades, på direkt order från Hitler. Aktörerna i motståndsgruppen dog alltså knappt en månad innan Nazityskland kapitulerade.

På plats vid minnesgudstjänsten fanns släktingar och familjer till motståndsmännen och det blev en fin och allvarlig stund för oss alla. Musiken utgjordes enbart av en saxofonist som satt precis vid öppningen till den lilla fängelsebyggnaden som fick agera resonanslåda. Det var en mäktig upplevelse och några av deltagarna från ungdomskonferensen bidrog med förbön på respektive språk.



Efter minnesgudstjänsten tog vi farväl av ungdomarna från Sverige och fick skjuts tillbaka till München av Volker.

Who owns Bonhoeffer?

- *Sammanfattning av föreläsningarna*

Vem äger Bonhoeffer? Frågan är provocerande för ingen kan ju äga en människa eller det tankegods som en människa lämnar efter sig. Samtidigt är det ju just så som vi människor beter oss ibland, inte minst i tider av stark teologisk, etisk och politisk polarisering. Vi gör anspråk på olika teologer eller teologiska traditioner.

Bonhoeffer var en mångfacetterad teolog som hade lite olika perioder i sin teologi trots att han dog så ung. Dessutom är hans sista verk, *Motstånd och underkastelse*, skrivet under hans fängelsetid och då inte som en sammanhållen teologi, utan i form av brev och reflektioner under en svår tid. Han levde i stor osäkerhet om sin framtid och var medveten om att döden sannolikt var nära förestående och i den situationen ställdes teologin också på sin spets för honom. Det utmynnade i ett radikalt budskap om vad som är det centrala med kristendomen och hur kristna ska leva.

Konferensen "Who owns Bonhoeffer?" handlade därför mycket om olika tolkningar av Bonhoeffer, vilka som gör anspråk på att "äga Bonhoeffer" och vilka tolkningar av Bonhoeffer som är rimliga. Ett viktigt spår var hur Bonhoeffer tolkas och brukas av olika personer och rörelser för deras eget syften. En mängd olika teologiska, politiska och andliga riktningar har tillägnat sig Bonhoeffer utifrån sina sammanhang. Det innebär alltid att man läser honom utifrån en viss horisont och att det blir en slags reduktion av hans vida tänkande till något specifikt perspektiv hos honom. Ibland blir det rimliga läsningar men ofta blir det också misstolkningar.

Ett exempel är att många människor som har befunnit sig i olika former av förtryck har identifierat sig med Bonhoeffer. Han verkade ju under Hitlers regim, det vill säga i en tid när staten stod för ondskan och kristna behövde resa sig och gå emot staten. Därför har han varit viktig i exempelvis kampen mot apartheid i Sydafrika och för kyrkorna i Rwanda. Men han brukas också av vita kristna nationalister i USA idag och de använder sig av samma argument mot staten, men i en helt annan situation. De menar att staten är ond och invaderar människors liv med lagar och regler och att de med hjälp av Bonhoeffer kan göra motstånd mot den amerikanska staten så att den kristna nationalismen kan förverkligas. En känd figur i dessa kretsar är Eric Metaxas.

Mellan dessa två radikala tillägnelser av Bonhoeffer finns även en slags "snällifiering" av Bonhoeffer som Bonhoefferforskare också tycker är alltför reduktiv eftersom den slipar bort det radikala hos honom. I Tyskland är Bonhoeffer nära nog ett nationalhelgon. Hans formuleringar finns i liturgin och han används ofta i predikningar. Han är känd bland den breda allmänheten och hans dikter och sånger används flitigt även vid icke-kyrkliga evenemang och borgerliga begravningar. Man kan även köpa muggar och kalendrar med citat från honom.

Ett viktigt budskap på konferensen var alltså att Bonhoeffer måste läsas ansvarsfullt och att det inte går att bruka Bonhoeffer till vad som helst. Man måste se på hans tänkande som helhet och i sitt sammanhang för att förstå det och man måste ta radikaliteten i hans budskap på allvar.

Så vad är då hans budskap? Ja, utifrån resonemanget ovan finns det ju inget enkelt sätt att sammanfatta det på, utan att göra våld på Bonhoeffers tänkande. Men några viktiga punkter som lyftes på konferensen kan nämnas här.

Enligt Bonhoeffer blir människan som enskild person till i det att vi blir tilltalade och kallade att svara an på andra människors behov. Vi svarar an genom att vi tar ansvar i den situation som vi befinner oss i: "Den sanna personen växer fram ur situationen." Detta är svårt för oss, eftersom vi blir konfronterade med ett absolut krav i det verkliga livet vi lever, ett absolut krav att handla rätt mot dem vi möter. Men det är ju inte lätt att avgöra vad som är rätt och därmed skapar det ångest hos oss när vi ska välja. Därför är den centrala frågan hos Bonhoeffer: Vem är Kristus för oss idag? Den frågan måste ställas i varje situation för att vägleda oss i vårt handlande.

Dessutom finns människan inte till som enskild och avskuren individ. Vi är alltid till i relation till gemenskaper och till Gud. Tillhörighet är avgörande för människan, tillhörighet till gemenskaper och tillhörighet till Kristus. Det är gemenskapen och vårt svar på andras nöd som definierar vad det är att vara människa.

Därför förespråkar Bonhoeffer ett världstillvänt kristet liv; att vi lever helt i världen med all dess tvetydighet och som de människor vi är. Endast två saker är centrala i kristet liv: att arbeta för rättvisa bland människor och att be. Allt annat framstår i Bonhoeffers situation som utanpåverk. Kyrkan ska inte ägna sig åt sin organisation utan kristna ska enbart leva sant bland människor grundade i Kristus. För honom innebar det att ytterst vara beredd att ge sitt liv för människors skull.

Det är begripligt att den ytterst akuta situationen i Tyskland under Bonhoeffers tid kunde leda honom till att dra så radikala slutsatser. Men Bonhoeffer ville inte att alla skulle göra som honom. Bonhoeffer ville inte att hans vänner skulle göra motstånd på samma sätt som han gjorde eller att alla skulle vara beredda att ge sitt liv för Kristus och för människor. Återigen: "Den sanna personen växer fram ur situationen." Och han hade sannolikt inte för avsikt att skapa en ecklesiologi (kyrkosyn) som skulle gälla i alla situationer. I hans situation var det orimligt att kyrkan ägnade sig åt något annat än att försöka rädda människor och lindra nöd. Vår situation idag är en annan. Vi behöver vår kyrka som organisation för att just kunna svara på människors nöd i de specifika situationer vi befinner oss. Så att tolka Bonhoeffer alltför bokstavligt kan också bli ett sätt att misstolka honom och gå emot hans grundläggande övertygelse om att vi blir till som människor genom att svara på andras behov.